

ارایه مدل تاثیر روندهای بلند مدت بازار سرمایه، انرژی، کشاورزی و جمعیت بر روند تغییرات پنجاه ساله در آمد خانوار ایران

محمد یوسفی^۱

چکیده

هدف از این مطالعه، ارایه مدل تاثیر روندهای موثر بر درآمد خانوار ایران می‌باشد. درآمد خانوار عبارتست از وجوه و ارزش پولی کالاها و خدماتی که در برابر کار انجام شده یا سرمایه به کار افتاده یا از طریق منابع دیگر مانند حقوق بازنشستگی و درآمد حاصل از دارایی، به خانوار تعلق گرفته باشد. توزیع درآمد روی متغیرهای مهم اقتصادی، اجتماعی نیز تاثیر می‌گذارد. و یکی از دغدغه های اساسی برنامه ریزان اقتصادی کشور بوده و تاثیر بسزایی در توسعه پایدار و ارتقاء رفاه اجتماعی خواهد گذاشت. در پژوهش حاضر با بررسی ادبیات موضوع، شاخص‌هایی که با درآمد خانوار ایران در ارتباط هستند شناسایی گردیدند و سپس با استخراج داده‌های سرشماری ۵۰ سال گذشته آنها از مرکز آمار ایران، روندهای تغییرات شاخص‌های مذکور شناسایی و سپس با استفاده از نرم افزار SMART PLS2، مدل تاثیر روندهای مرتبط با درآمد خانوار کشور ارایه گردید. در این پژوهش، از مدل یابی معادلات ساختاری و روش حداقل مربعات جزئی برای آزمون فرضیه ها و برازندگی مدل استفاده شد. آزمون فرضیه‌ها نشان می‌دهد که درآمد خانوار ایران در دوره ۵۰ ساله گذشته متاثر از روند تغییرات حوزه کشاورزی و تغییرات بازار سرمایه بوده است و بین روند تغییرات انرژی و روند تغییرات درآمد خانوار ارتباطی وجود ندارد. روند رشد جمعیتی ایران نیز بر اساس داده های به دست آمده متاثر از روند تغییرات درآمدی بوده است. همچنین شاخص سلامت نیز بر این روند موثر بوده است.

کلیدواژه‌ها: درآمد خانوار؛ کشاورزی؛ بازار سرمایه؛ تحلیل روند؛ PLS.

مقدمه

یکی از مهمترین دغدغه‌های برنامه‌ریزان توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور ارتقاء کیفیت زندگی و سطح رفاه اجتماعی در جامعه است و لذا رشد اقتصادی همگام با توسعه همه جانبه و افزایش رفاه اجتماعی مدنظر قرار می‌گیرد. از آنجا که سطح رفاه اجتماعی خانوارها به میزان درآمد و همچنین توزیع مناسب آن وابسته است، تحلیل درآمد خانوار از ابعاد مختلف از جمله؛ آموزش، بهداشت، انرژی، کشاورزی و تحصیلات مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است (سالم و جباری، ۱۴۰۰؛ صلاح منش، ۱۳۹۶؛ آقا محمدی و حاجی آبادی، ۱۳۹۴؛ بهبودی و حکمتی، ۱۳۹۰).

توزیع درآمد روی متغیرهای مهم اقتصادی، اجتماعی نیز تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، توزیع درآمد بر تقاضا برای کالاهای مختلف و در نتیجه بر کل فرایند تولید در جامعه تأثیر می‌گذارد. توزیع درآمد بین افراد و خانوارها یا توزیع شخصی در بسیاری از کشورها و در سالیان طولانی یکی از مهمترین مسائل سیاست عمومی بوده است. توزیع منطقه‌ای درآمد نیز از نظر عدالت و کارایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. هر یک از مناطق شهری و روستایی کشور بخشی از جمعیت را در بر دارد که چگونگی توزیع درآمد بین این مناطق و تغییرات آن تا حدود زیادی وضع کلی توزیع درآمد را مشخص می‌کند، ضمن آنکه پیامدهای مهمی از نظر عدالت و کارایی دارد.

درآمد خانوار عبارتست از وجوه و ارزش پولی کالاها و خدماتی که در برابر کار انجام شده یا سرمایه به کار افتاده یا از طریق منابع دیگر مانند حقوق بازنشستگی و درآمد حاصل از دارایی، به خانوار تعلق گرفته باشد. دریافت‌های اتفاقی از موسسات و نهادها از قبیل خسارات دریافتی از بیمه، استثنائات، درآمد خانوار منظور می‌شود. وامهای دریافتی، وصول مطالبات، ارث، فروش دارایی‌ها و برداشت از پس انداز، درآمد خانوار محسوب نمی‌شود. در صورتی که از درآمد خانوار مالیات و بازنشستگی کسر شود «درآمد خالص خانوار در غیر اینصورت در آمد ناخالص خانوار می‌باشد (هرمزی نژاد، ۱۳۹۰: ۱۸۱).

بررسی هزینه و درآمد خانوار (بودجه خانوار)، برای اولین بار در سال ۱۳۱۴ توسط بانک ملی ایران انجام شده و هدف اصلی این بررسی، به علت آوردن ضرایب مصرف برای محاسبه شاخص

هزینه زندگی بوده است. در سال ۱۳۳۸ پس از یک وقفه طولانی، اداره بررسی های اقتصادی بانک ملی ایران به منظور تجدید نظر در ضرایب اهمیت شاخص هزینه زندگی، در ۲۳ شهر کشور، با مراجعه به خانوارهای نمونه به تهیه آمار در این زمینه مبادرت نمود. از سال ۱۳۴۴ بانک مرکزی ایران، بررسی هایی را در مورد هزینه و درآمد خانوارهای شهری، به طور مرتب انجام داده است. از سال ۱۳۴۷، آمارگیری از هزینه خانوارها در نقاط شهری و در مقیاسی گسترده تر، توسط مرکز آمار ایران شروع شد. این آمارگیری از سال ۱۳۵۳ علاوه بر هزینه، درآمد خانوارهای شهری را نیز شامل می شود و تا کنون به استثنای سال های ۱۳۵۵، ۱۳۵۷، ۱۳۶۰ هر ساله انجام شده و نتایج آن استخراج و منتشر شده است. در حال حاضر، آمار هزینه و درآمد خانوارهای شهری، از طریق دو منبع مرکز آمار ایران و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و آمار هزینه درآمد خانوارهای روستایی، توسط مرکز آمار ایران منتشر می شود (سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۰: ۶۵۱). لذا آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی یکی از قدیمی ترین طرح های آماری مهم و گسترده در کشور می باشد که با قدمتی ۵۰ ساله توسط مرکز آمار ایران اجرا می شود. به علت وسعت پوشش مکانی و نیز نوع اقلام مورد پرسش، نتایج حاصل از این طرح بسیاری از اطلاعات مورد نیاز اقتصادی هم چون شناسایی الگوی مصرف، توزیع درآمد و نیز میزان و تحولات بر خورداری خانوارها از امکانات و تسهیلات زندگی اجتماعی را در مقیاس داخلی و بین المللی فراهم می آورد که این در سیاست گذاری های کلان اقتصادی دولت و بخش خصوصی مفید واقع می گردد (رضایی قهرودی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۷).

در پژوهش حاضر با بررسی ادبیات موضوع عواملی که با درآمد خانوار کشور در ارتباط هستند شناسایی می گردند و سپس با تحلیل داده های آماری مربوط به هر یک از عوامل و استخراج روند ۵۰ ساله آنها، با استفاده از نرم افزار SMART PLS2، مدل تاثیر روندهای مرتبط با درآمد خانوار کشور ارایه می گردد.

پیشینه تحقیق

یکی از اساسی ترین مطالعات آماری که به منظور نیل به اهداف مختلف اقتصادی اجتماعی، در اغلب کشورهای جهان صورت می گیرد، بررسی بودجه خانوار است. از طریق این بررسی می توان به چگونگی هزینه ها و درآمدهای خانوارها و روند تغییرات آن ها و نیز آمار و اطلاعات گوناگون دیگری پی برد. مهم ترین اهداف این بررسی به شرح ذیل می باشد:

۱. شناسایی الگوها و عادات مصرفی خانوارها و مطالعه در مورد روند تغییرات آن ها در اثر تحولات اقتصادی و اجتماعی
۲. تعیین ضرایب اهمیت کالاها و خدمات مورد مصرف خانوارها به منظور محاسبه شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی.
۳. تعیین سهم هزینه های مختلف در هزینه کل خانوارها و اطلاع از چگونگی مصرف در بین طبقات مختلف جامعه جهت اتخاذ تصمیم در مورد تامین رفاه نسبی و حداقل معیشت
۴. برآورد کلیه هزینه های مصرفی خانوارها به منظور استفاده در محاسبات ملی.
۵. ارزیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی برنامه های دولت در وضع زندگی خانوارها از نظر ترکیب هزینه های مصرفی آن ها.
۶. برآورد میزان تولید بعضی از کالاهای مورد مصرف خانوارها که از طرق دیگر به سهولت قابل محاسبه نمی باشد. (گزارش بانک مرکزی ایران، ۱۳۹۲)

بررسی مطالعات صورت گرفته در حوزه درآمد خانوار نشان می دهد که پژوهشگران زوایای گوناگون مرتبط به این حوزه را مورد بررسی قرار داده اند. محزون و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با استفاده از داده های درآمد خانوار به موضوع جمعیت، باروری و تحرک اجتماعی پرداختند. در این تحقیق با بررسی داده های موجود، رابطه بین موقعیت اقتصادی و اجتماعی افراد با میزان باروری کل مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج این تحقیق نشان داد «تحرک اجتماعی صعودی» در قالب ابعاد اقتصادی و اجتماعی، غالباً با میزان باروری کل طی سالهای مورد بررسی «رابطه معکوس» دارد. بررسی صلاح منش و همکاران (۱۳۹۶)، در مطالعه خود به بررسی روابط بین آموزش، درآمد خانوار، و هزینه های بهداشتی پرداختند نتایج حاکی از

وجود رابطه معنی دار بین متغیرهای مذکور می باشد. در مطالعه آقا محمدی و حاجی آبادی (۱۳۹۴)، فاکتورهای رفاه طلبی و درآمد خانوار وارد مسئله شده و تأثیر هر یک بر روی منحنی مصرف تعیین گردیده است. نتایج شبیه سازی نشان می دهد که میانگین مصرف شبکه و میزان بار پیک کاهش پیدا کرده، البته مشترک بواسطه رفاه طلبی و سطح درآمدش، می تواند در فاصله ای دورتر یا نزدیک تر نسبت به نقطه بهینه قرار گیرد. برانلوند و نوردستون (۲۰۰۴)، با استفاده از داده های خانوار کشور سوئد، اثرات رفاهی ناشی از تغییر سیاست های انرژی و محیط زیست را مورد مطالعه قرار دادند و نشان دادند که مالیات بر دی اکسید کربن اثرات رفاهی منطقه ای دارد و خانوارهایی که در مناطق کم تراکم زندگی می کنند بار مالیاتی بیش تری را متحمل می شوند. دارتانتو^۱ (۲۰۱۳)، در مطالعه ای با استفاده از رهیافت شبیه سازی خرد الگوی تعادل عمومی قابل محاسبه در زمینه کاهش یارانه سوخت و آثار آن بر سیاست مالی و فقر در کشور اندونزی پرداخت، نتایج پژوهش وی بیان گر وجود رابطه بین هزینه های انرژی و درآمد خانوار می باشد. نجیبی (۱۳۸۳)، معیارهای تغییر رفاه ناشی از افزایش قیمت بنزین در گروه های مختلف درآمدی در دوره زمانی ۱۳۶۱-۸۱ را محاسبه کرده است. وی بیان می کند که روندی که در حرکت از گروه درآمدهای پایین به بالا برای کشش قیمتی وجود دارد؛ نشان می دهد که بنزین برای خانوارهای با درآمد پایین، کشش پذیرتر از خانوارهای با درآمد بالاست. قریشی ابهری و صدرالاشرفی (۱۳۸۴)، تقاضای انواع گوشت در ایران را با استفاده از سیستم تقاضای تقریباً ایده آل طی دوره ۸۰-۱۳۵۰ برآورد کرده اند. نتایج نشان می دهد که گوشت قرمز با گوشت مرغ و ماهی جانشین می شوند و در سبد مصرفی کالاهای خوراکی خانوار شهری قرار می گیرند. داودی و سالم (۱۳۸۵)، نشان می دهند نسبت زیان های تحمیل شده حاصل از افزایش قیمت بنزین به مخارج کل برای خانوارهای دهک پایین درآمدی بیشتر از گروه های بالای درآمدی است.

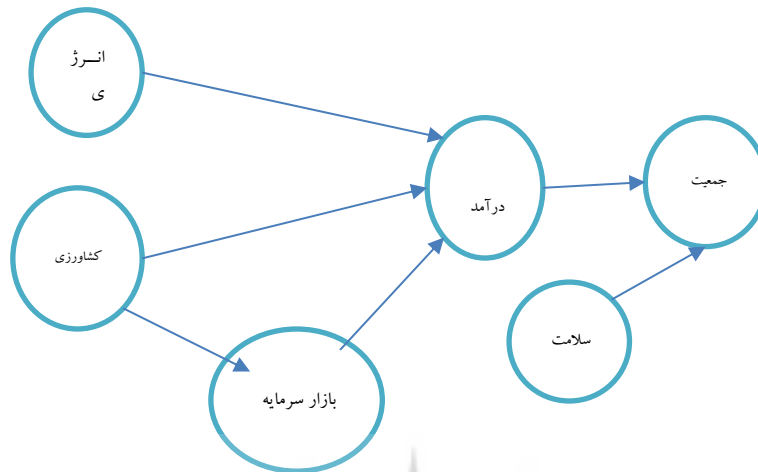
منظور و همکاران (۱۳۸۸)، با استفاده از داده های ترازنامه انرژی در طی سال های ۸۴-۱۳۵۰، به مدل سازی تقاضای انرژی خانگی در ایران پرداخته است. در این مطالعه از سیستم تقاضای ایده آل برای تخمین مدل استفاده شده است. بهبودی و حکمتی فرید (۱۳۹۰)، در پژوهش خود با استفاده از اطلاعات مصرفی حامل های انرژی بخش خانگی دهک های مختلف هزینه به دست آمده از آمار

خام طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری کشور و طی سال‌های ۸۶-۱۳۷۹، به برآورد سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل اقدام و کسش‌های قیمتی و درآمدی استخراج گردیده‌است. نتایج نشان می‌دهد کسش درآمد خانوار در دهک‌های مختلف مثبت می‌باشد و تمام حامل‌های انرژی بخش خانگی کالای نرمال محسوب می‌شوند، همچنین دو حامل انرژی برق و گاز طبیعی دو به دو جانشین آلی یکدیگرند. مهدوی (۱۳۹۴)، در پژوهش خود نشان داد که به کارگیری کاهش پرداخت‌های خانوارها به دولت در کنار روش‌های دیگر می‌تواند نسبت به توزیع نقدی راهکار مناسبی از لحاظ اقتصادی باشد. وقتی از سهم توزیع نقدی کاسته می‌شود و به سهم کاهش پرداختی خانوارها به دولت اضافه می‌گردد آنگاه تقاضای خانوارها از کالا و خدمات و رفاه آنها وضعیت مناسب‌تری دارند. مورتی و اوکوناد (۲۰۰۹)، مطالعه خود با عنوان تعیین عوامل اصلی موثر بر هزینه‌های بهداشتی در کشورهای آفریقایی، با استفاده از داده‌های تلفیقی برای ۴۴ کشور آفریقایی و با استفاده از آمار و ارقام سال ۲۰۰۱ میلادی برای این کشورها با وارد کردن متغیرهایی هم چون درآمد سرانه، کمک‌های خارجی دریافت شده توسط دولت‌ها، تعداد پزشک در هر هزار نفر و همچنین درصد افراد بالای ۶۵ سال سن نتیجه‌گیری می‌کند که درآمد سرانه به عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرها در توضیح نوسانات بهداشتی کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته می‌باشد. صالحی (۱۳۸۴)، در مطالعه خود تحت عنوان «محاسبه بازده سرمایه انسانی در ایران» با استفاده از داده‌های هزینه - درآمد خانوار در سال ۱۳۸۰، به برآورد تاثیر چند متغیر که همگی نشان‌دهنده تاثیر سرمایه انسانی بر روی درآمد هستند پرداختند. بهبودی و دیگران (۱۳۹۰)، در مطالعه خود تحت عنوان «بررسی رابطه بین مخارج بهداشتی سرانه و درآمد سرانه در کشورهای با درآمد پایین و متوسط» رابطه بین مخارج بهداشتی سرانه و تولید ناخالص داخلی سرانه را مورد بررسی قرار دادند. نتایج به دست آمده حاکی از این امر است که در کشورهای با درآمد پایین و متوسط از جمله ایران، از طرف درآمد سرانه به مخارج بهداشتی علیت وجود دارد. کرباسی و کوه-پیما (۱۳۸۹)، در مطالعه خود در تحلیل رابطه بلند مدت میان درآمد خانوار روستایی و متغیرهای کلان اقتصادی در ایران، تاثیرات کوتاه مدت و بلندمدت متغیرهای کلان اقتصادی از قبیل قیمت کالاهای کشاورزی، نرخ بهره، و نرخ ارز را بر درآمد خانوار روستایی بخش کشاورزی بررسی کردند. برای این منظور از سری‌های زمانی ۱۳۸۷-۱۳۵۶ استفاده شده است. نتایج حاصل از این

تحقیق نشان داد که میان متغیرهای مدل و درآمد خانوار روستایی رابطه بلندمدت وجود دارد. همچنین مطالعات زیادی جهت تحلیل تاثیرات متغیرهای کلان اقتصادی بر بخش کشاورزی انجام شده است، برای مثال اوردن (۲۰۰۲)، بک و کو (۲۰۰۸). چمبرز و جاست (۱۹۸۲) به این نتیجه رسیدند که سیاستهای پولی کوتاهمدت همراه با سیاستهای محدودکننده بی که به طور نسبی قیمتها و درآمد کشاورزی را تحت تاثیر قرار می‌دهد می‌تواند تاثیرات غیر خنثایی بر بخش کشاورزی داشته باشند

مبتنی بر مجموعه پژوهش‌های صورت گرفته فوق فرضیات زیر ارایه می‌گردد:

- فرضیه اول: روند تغییرات درآمد خانوار کشور تحت تاثیر مستقیم روند تغییرات کشاورزی در کشور قرار دارد.
  - فرضیه دوم: روند تغییرات درآمد خانوار کشور تحت تاثیر مستقیم روند تغییرات انرژی در کشور قرار دارد.
  - فرضیه سوم: روند تغییرات درآمد خانوار کشور تحت تاثیر مستقیم روند تغییرات بازار سرمایه قرار دارد.
  - فرضیه چهارم: روند تغییرات کشاورزی تاثیر مستقیم بر روند تغییرات بازار سرمایه کشور دارد.
  - فرضیه پنجم: روند تغییرات درآمد خانوار کشور تاثیر مستقیم بر روند تغییرات جمعیتی کشور دارد.
  - فرضیه ششم: روند تغییرات بهداشت و سلامت کشور بر روند تغییرات جمعیت کشور تاثیر می‌گذارد.
- با توجه به فرضیات ارایه شده، مدل مفهومی پژوهش در شکل زیر ارایه شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

تحلیل روند و آینده پژوهی

آینده پژوهی دانشی است که به انسان می آموزد که چگونه به مصاف آینده های مبهم برود (Parvaneh, Azari, & Enayati, 2021:12). آینده پژوهی توجه انسان به آینده را عقلانی تر و از این رو موفق تر می کند. آینده، اساساً دارای عدم قطعیت است، اما با این همه، آثار و رگه هایی از اطلاعات و واقعیت ها که ریشه در گذشته و اکنون دارند، می توانند رهنمون ما به آینده باشند. تصمیم گیری بر پایه ی صرفاً چندین آینده محتمل بر اساس تجارب گذشته، غفلت از رصد تغییرات آتی، پاسخ مناسب و به موقع را در پی نخواهد داشت و با عدم موفقیت روبرو خواهد شد (تولایی، ۱۳۹۳:۹۳). لذا از آنجا که توسعه و تعالی و طی مسیر قله های ترقی و پیشرفت در هر کشور و در هر حیطه ای در گرو بهره گیری از تجربیات گذشته و نگاه به آینده آرمانی و تلاش و برنامه ریزی برای رسیدن به جایگاه مطلوب است. با اتکا به رویکردهای جدید برنامه ریزی، به طور جدی، پیشران های توسعه و تحولات آینده براساس مگاترندها و روندهای ناپیوسته، سناریوسازی می شود (ملکی فر، ۱۳۸۵) تا متناسب با قابلیت ها و توانمندی های جامعه مسائل چالش برانگیز کنونی و آینده واکاوی شود و برای حضور موفق در آینده برنامه ریزی شود (علیزاده، ۱۳۸۷).

یکی از ابزارهایی که به آینده‌پژوهان کمک می‌کند تا تحلیل‌های واقع‌گرایانه‌تری از آینده داشته‌باشند، تحلیل روندهای گذشته و کشف مدل تاثیر آنها بر یکدیگر و بر موضوعات آینده می‌باشد. تحلیل‌های متقاطع روندها، روش‌هایی هستند که به ما کمک می‌کنند تا دریابیم که چگونه روندها و عملکردهای متفاوت به یکدیگر تاثیر می‌گذارند و همچنین روابط بین متغیرها در یک سیستم چگونه است. این روش که گاهی تحلیل ساختاری نیز نامیده می‌شود، برای شناسایی روابط میان روندها، متغیر و رفتارها مفید است (رشیدارده و خزایی، ۱۳۹۵:۷۰). شناسایی روندها و پیشران‌های آینده، دغدغه، اغلب کسب و کارها، دولت‌ها و مراکز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری راهبردی محسوب می‌شوند. نتایج مطالعات در مورد پیشران‌ها و روندهای کلان و گستره تاثیرات و تاثرات این روندها به نوعی است که در اکثر موارد، مسائل و موضوعات مشترکی را در زندگی بشر شامل می‌شوند (بوشهری و نظری زاده، ۱۳۸۵). پیشرانها مجموعه‌ای از نیروهای شکل‌دهنده آینده‌اند که به صورت جهانی یا محلی بر انواع مختلف آن تاثیر می‌گذارند. پیشران‌ها به صورت غیرمستقیم بر آینده‌ی حوزه‌های اجتماعی، فناورانه، اقتصادی، زیست‌محیطی و سیاسی تاثیرگذارند (هاشمیان اصفهانی، ۱۳۸۹:۳۳). دیتور (۱۹۹۶)، یکی از آینده‌پژوهان مطرح غرب، آینده را ثمره برهم‌کنش چهار عامل کلیدی می‌داند؛ رویدادها، روندها، اقدام‌ها، و تصاویر. روندها و رویدادها، شناخته‌شده‌ترین واژه‌های آینده‌پژوهی‌اند که بر دو ویژگی آینده، متمرکزند. در آینده‌اندیشی، منظور از روند عبارت است از: «تغییرات منظم در داده‌ها یا پدیده‌ها در خلال زمان (رشیدارده و خزایی، ۱۳۹۵:۷۱)». در تعریفی دیگر، روند یعنی پدیده‌ای که در یک مدت کوتاه با یک گرایش و منطق خاص تکرار می‌شود و یا به عبارت دیگر روند یعنی تغییر و توسعه به سمت یک چیز جدید و متفاوت (منزوی و نظری‌زاده، ۱۳۸۹). روندها اشاره به پیوستگی تاریخی و زمانی دارند و رویدادها بر گسستگی‌های تاریخی تاکید می‌ورزند. روند تغییرات منظم در داده‌ها یا پدیده‌ها در خلال زمان است که از گذشته آغاز می‌شوند و تا آینده ادامه می‌یابند، اما رویدادها برخلاف روندها، حاصل اتفاق یا حادثه‌اند که به شدت بر روندها و به طور کل، بر آینده، تاثیر می‌گذارند. شناسایی روندها یکی از گام‌های بی‌بدیل مطالعات آینده‌پژوهانه و به ویژه پروژه‌های آینده‌نگاری است. روندها، وقتی در کنار هم قرار بگیرند، می‌توانند تصویر نسبتاً کاملی از آینده‌ی محتمل حوزه یا سازمان مورد نظر به دست بدهند (آلستین، ۱۳۹۱:۱۶۴).

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ روش بررسی از نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی است. قلمرو مطالعاتی تحقیق، در سطح ملی بوده و محدوده زمانی تحقیق نیز دوره آماری ۱۳۴۶ الی ۱۴۰۰ می باشد، اما چون سرشماری ۱۴۰۰ در زمان نگارش این مقاله هنوز انجام نشده است، به دلیل حفظ اعتبار نتایج از حیث همگونی تولید و مآخذ استخراج داده‌ها، داده‌های مربوط به این سال در پژوهش وارد نشده‌اند. به منظور گردآوری اطلاعات مورد نیاز این تحقیق از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. این تحقیق علاوه بر جمع‌آوری اطلاعات نظری از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، داده‌های موجود در رابطه با شناسایی و تحلیل روندها از بانک مرکزی و داده‌های آماری مرکز آمار ایران استخراج شده است. در این پژوهش ۱۹ روند عمده در دوره آماری ۵۰ ساله به عنوان متغیرهای مکنون انتخاب گردیده‌اند (جدول ۱)، این متغیرها در قالب متغیرهای آشکار پژوهش که عبارتند از؛ درآمد خانوارها، کشاورزی، بازار سرمایه، انرژی، بهداشت و سلامت و جمعیت مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. برای مدل کردن روابط بین روندها از رویکرد معادلات ساختاری استفاده شده است. این رویکرد به ما امکان می‌دهد تا روابط بین چندین ساختار مستقل و وابسته را در یک تحلیل جامع و نظامند به طور همزمان مدل‌سازی کنیم. دو رویکرد در معادلات ساختاری وجود دارد، رویکرد مبتنی بر کوواریانس و رویکرد مبتنی بر PLS در این پژوهش از رویکرد مبتنی بر PLS برای تحلیل روابط بین روندها و مدل‌یابی استفاده گردیده است.

متغیرهای پنهان (روند های شاخص)	کدگذاری اختصاری	متغیر آشکار
روند تغییرات درآمد خانوار شهری	UHI	درآمد خانوار
روند تغییرات درآمد خانوار روستایی	RHI	
روند تغییرات جمعیت شهری	RP	جمعیت
روند تغییرات جمعیت	UP	

		روستایی
	AP	روند تغییرات جمعیت فعال
بازار سرمایه	SPI	روند تغییرات شاخص قیمت
	SII	روند تغییرات شاخص صنعت
	SFI	روند تغییرات شاخص مالی
بهداشت و سلامت	NPH	روند تغییرات تعداد پزشک
	DN	روند تغییرات تعداد تخت بیمارستان ها
	NHB	روند تغییرات تعداد داروساز
کشاورزی و دامپروری	AIM	روند تغییرات کل واردات کشاورزی
	MIM	روند تغییرات کل واردات گوشت قرمز
	PRW	روند تغییرات تولید گندم
	PRM	روند تغییرات تولید گوشت
	PRA	روند تغییرات تولید شیلات
انرژی	EPR	روند تغییرات تولید برق
	DECO	روند تغییرات مصرف برق صنعتی
	HECO	روند تغییرات مصرف برق خانگی

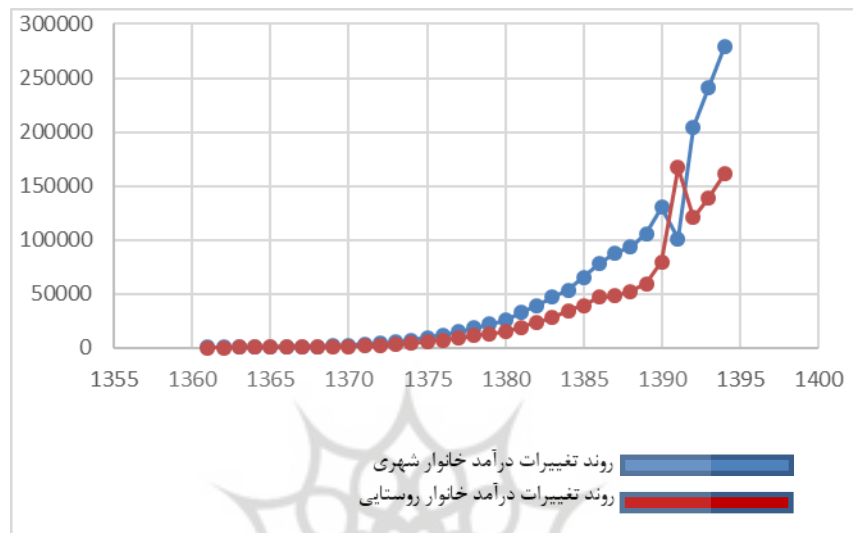
جدول ۱: متغیرهای آشکار و مکنون پژوهش

برای ارزیابی پایایی از شاخص پایایی ترکیبی استفاده شد. برای ارزیابی روایی پرسشنامه نیز دو معیار روایی همگرا شاخص AVE و روایی واگرا (جذر AVE) به کار گرفته شد.

در بخش تجزیه و تحلیل داده ها، از روش مدل سازی معادلات ساختاری و از نرم افزار SPART PLS2 برای بررسی تأثیر متغیرهای طرح شده در فرضیه ها و آزمون مدل نهایی پژوهش استفاده شد. در جدول ۲، ضریب پایایی ترکیبی متغیرها ارائه گردیده است. باگازی و یی ۱ استاندارد بالای ۰/۶ را برای پایایی ترکیبی بیان کرده اند. همان طور که مشاهده می شود، ضریب پایایی ترکیبی (CR) تمام متغیرها بالاتر از ۰/۶ است و لذا سنجه ها پایایی ترکیبی مناسبی دارند. برای بررسی روایی (اعتبار) همگرا در مدل PLS معیار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) تحلیل می شود. این شاخص نشان دهنده میزان واریانس است که یک سازه از نشانگرهایش به دست می آورد. ۰/۴ مقدار ملاک برای سطح پذیرش AVE است. همان گونه که در جدول ۲ مشخص است، تمام مقادیر AVE مربوط به متغیرها مقداری بیش از ۰/۴ را نشان می دهند و این مطلب گویای حد قابل قبول برای روایی همگرای پرسشنامه پژوهش است.

یافته‌های پژوهش:

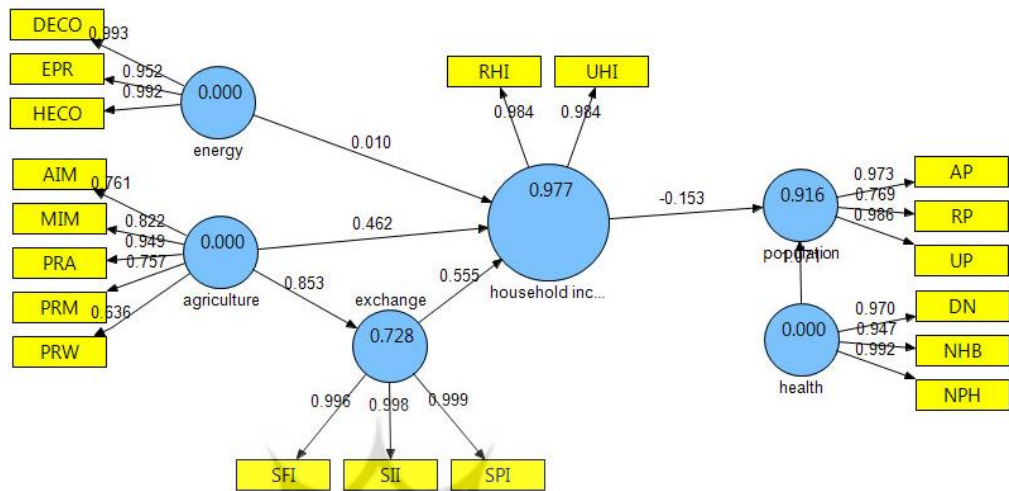
مبتنی بر داده های آماری ۵۰ ساله روند تغییرات درآمد خانوار شهری و روستایی کشور در شکل (۲) ارایه گردیده است. همچنین در خصوص دست یابی به یک مدل تاثیر روندهای مرتبط با تغییرات درآمد خانوار کشور، در این پژوهش، از مدل یابی معادلات ساختاری و روش حداقل مربعات جزئی برای آزمون فرضیه ها و برازندگی مدل استفاده شد. نتایج تحلیل داده ها در شکل ۲ و ۳ و جدول ۳ ارایه گردیده است. همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود، به جز فرضیه دوم تمام فرضیه ها تأیید شدند. به این ترتیب که در سطح ۰/۰۵ اعداد بالای ۱/۹۶ معنی دار هستند و تأیید می گردند.

شکل ۲: روند تغییرات ۵۰ ساله درآمد خانوار شهری و روستایی ایران

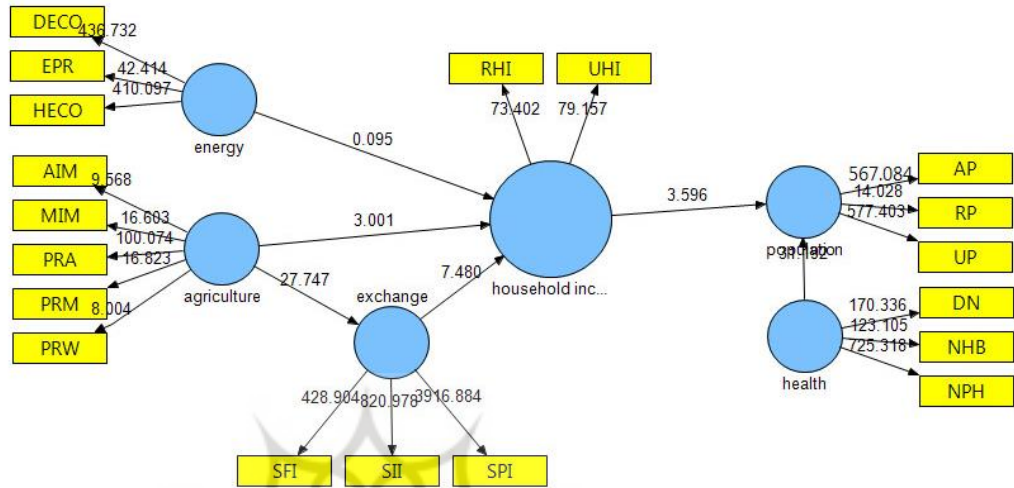
متغیرهای پژوهش	Communality	Cronbachs Alpha	C. R	AVE
کشاورزی	0.6264	0.8505	0.8918	0.6264
انرژی	0.9588	0.9786	0.9859	0.9588
بازار سرمایه	0.9954	0.9977	0.9984	0.9954
سلامت	0.9409	0.9685	0.9795	0.9409
درآمد خانوار	0.9685	0.9675	0.984	0.9685
جمعیت	0.8368	0.9006	0.9383	0.8368

جدول ۲: مقادیر AVE متغیرها

شکل ۳: مدل تحقیق در حالت تخمین استاندارد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

شکل ۴: مدل تحقیق در حالت معناداری پارامترها

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

اثر روند	بر روند	ضریب مسیر	t-value	نتیجه فرضیه
کشاورزی	درآمد خانوار	۰/۴۶	۳	تایید
انرژی	درآمد خانوار	۰/۰۱	۰/۰۹۵	عدم تایید
بازار سرمایه	درآمد خانوار	۰/۵۵	۷/۴۵	تایید
کشاورزی	بازار سرمایه	۰/۸۵	۲۷/۷۴	تایید
درآمد خانوار	جمعیت	-۰/۱۵	۳/۵۹	تایید
بهداشت و سلامت	جمعیت	۱/۰۷	۲۶/۷	تایید

جدول ۳: خلاصه روابط بین روندها

برای بررسی کیفیت یا اعتبار مدل از شاخص بررسی اعتبار اشتراک و شاخص بررسی اعتبار حشو یا افزونگی استفاده شد. شاخص اشتراک، کیفیت مدل اندازه‌گیری هر بلوک را می‌سنجد. شاخص حشو برای بررسی قدرت پیش‌بینی مدل استفاده می‌شود، در این شاخص که به آن شاخص کیفیت مدل نیز گفته می‌شود، مقادیر مثبت این شاخص‌ها نشانگر کیفیت مناسب و قابل قبول مدل اندازه‌گیری و ساختاری است. در جدول ۴، مقادیر هر یک از شاخص‌های مربوط به متغیرهای مستقل و وابسته می‌آید. همان‌طور که مشاهده می‌شود، شاخص‌ها مثبت و بزرگ‌تر از صفر است و مدل دارای اعتبار مناسبی است.

متغیر	Cv com	Cv red
بورس	۰/۹۹	۰/۶۴
درآمد خانوار	۰/۹۶	۰/۹۳
جمعیت	۰/۸۳	۰/۶۹
کشاورزی	۰/۶۲	۰/۶۲
بهداشت و سلامت	۰/۹۴	۰/۹۴
انرژی	۰/۹۵	۰/۹۵

جدول ۴: شاخص‌های اشتراک (CR COM) و شاخص‌های افزونگی (CR RED)

نتیجه‌گیری

این مطالعه برای به دست آوردن درک درستی از روابط بین روندهای موثر بر درآمد خانوار در طی ۵۰ سال گذشته در ایران، صورت گرفته است. آزمون فرضیه‌ها نشان می‌دهد در طی ۵۰ سال گذشته درآمد خانوار شهری و روستایی ایران متأثر از کشاورزی و بازار سرمایه بوده است و کشاورزی علاوه بر تاثیر مستقیم بر درآمد خانوار از طریق بازار سرمایه نیز بر درآمد خانوار اثرگذار بوده است. کشاورزی به عنوان یک فعالیت اقتصادی از دیرباز در ایران به عنوان یک منبع درآمد خانوار نقش ایفا کرده است. بسیاری از صنایع از جمله صنایع غذایی و شرکت‌های فعال در این صنعت به طور مستقیم و غیر مستقیم متأثر از بخش کشاورزی هستند. همچنین تغییرات شاخص‌های کلان در بازار سرمایه بر تغییرات درآمد خانوار اثرگذار بوده است، این اثرگذاری ممکن است در نتیجه رونق یا رکود در بازار سرمایه و درآمدهای شرکت‌های بورسی این بازار باشد. درآمد شرکت‌های بورسی هم مستقیماً بر میزان درآمد و اشتغال کارکنان آنان و هم از طریق سودآوری بر قدرت خرید، میزان پس‌انداز و سرمایه‌گذاری سهام‌داران اثر گذاشته و از این طریق موجب افزایش درآمد خانوار خواهد شد. روند رشد جمعیتی ایران نیز بر اساس داده‌های به دست آمده متأثر از روند تغییرات درآمدی بوده است. همچنین عامل سلامت نیز بر این روند موثر بوده است. اثر روند تغییرات قیمتی انرژی بر درآمد خانوار مورد تایید قرار نگرفت، علت این امر می‌تواند یارانه‌های انرژی تخصیص داده شده به این بخش به این بخش باشد. بنظر می‌رسد دولت‌ها عموماً با تخصیص یارانه انرژی، اثر تغییرات قیمت انرژی را بر درآمد خانوار کنترل کرده‌اند.

فهرست منابع

- آقا محمدی، مهرداد و حاجی آبادی، محمد ابراهیم (۱۳۹۴). تعیین پتانسیل اعمال سیاست های مدیریت مصرف با در نظر گرفتن سطح درآمد خانوار و سطح رفاه طلبی مشترکین، کیفیت و بهره وری صنعت برق ایران، سال چهارم، شماره ۷، صص. ۵۷-۴۸.
- بهبودی، داود و حکمتی فرید، صمد (۱۳۹۰). بررسی اثرات رفاهی تعدیل قیمت حامل های انرژی بخش خانگی به تفکیک دهک های هزینه ای، فصلنامه مطالعات اقتصاد انرژی، سال نهم، شماره ۳۳، صص. ۵۱-۳۱.
- بهبودی، داود؛ باستان، فرانک و فشاری، مجید (۱۳۹۰). بررسی رابطه خطی بین مخارج بهداشتی سرانه و درآمد سرانه در کشورهای با درآمد پایین و متوسط، فصلنامه مدل سازی اقتصادی، (۳)۵، صص. ۹۶-۸۱.
- بوشهری، ع؛ نظری زاده، ف (۱۳۸۸). روندهای راهبردی جهانی مؤثر بر دفاع و صنایع دفاعی، تهران: مرکز آینده پژوهی علم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- تولایی، روح الله (۱۳۹۳). آینده پژوهی، روندهای خدمات فضای مجازی ایران در فرایند تکنولوژیک جهانی شدن با روش دلفی، فصلنامه ی مطالعات راهبردی جهانی شدن، سال پنجم، شماره ی چهاردهم، صص ۹۳-۱۲۳.
- داودی، پرویز و سالم، علی اصغر (۱۳۸۵). اثر تغییر قیمت بنزین بر رفاه خانوارها در دهک های مختلف درآمدی، پژوهش نامه اقتصادی، شماره ۲۳، صص ۴۸-۱۵.
- رشیدارده، ح.، و خزایی، س. (۱۳۹۵). تحلیل کلان روندهای مؤثر بر آینده بازار صنعت بانکداری با رویکرد تحلیل ساختاری، تحلیل تاثیر متقابل (بر گذر). تحقیقات بازاریابی نوین، ۶(۳) (پیاپی ۲۲)، ۶۷-۸۵.
- <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=311343>
- سالم، علی اصغر، جباری، لیلا. (۱۴۰۰). بررسی اثر بلا یای طبیعی بر الگوی مصرف خانوار در ایران با استفاده از مدل تفاضل در تفاضل. فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران. doi: 10.22084/aes.2022.25884.3418
- سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان (۱۳۹۰). سازمان برنامه و بودجه کشور، قابل دسترسی در: <http://www.mpo-sb.ir/mpo-sb/wp-content/uploads/2016/05/20-1.pdf>
- صالحی، محمد جواد (۱۳۸۴). محاسبه بازده سرمایه انسانی در ایران، موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، ۱۱(۱)، ۱۶۶-۱۳۹.
- صلاح منش و همکاران (۱۳۹۶). اثر آموزش بر درآمد و هزینه های بهداشتی خانوارهای ایرانی، فصلنامه اقتصاد مقداری، دوره ۱۴، شماره ۱، صص. ۹۵-۶۷.
- قریشی ابهری، سید جواد و صدرا لاشرافی، سید مهریار (۱۳۸۴). برآورد تقاضای انواع گوشت در ایران با استفاده از سیستم تقاضای تقریباً ایده آل، مجله علوم کشاورزی، سال یازدهم، شماره ۳، صص. ۱۴۳-۱۳۳.
- کرباسی، علیرضا و گوه پیمما، فریبا (۱۳۸۹). رابطه بلندمدت میان درآمد خانوار روستایی و متغیرهای کلان اقتصادی در ایران، اقتصاد کشاورزی، شماره ۴، صص ۱۷۱-۱۵۹.

ملکی فر، (۱۳۸۵). الفبای آینده پژوهی، اندیشکده صنعت و فناوری. منزوی، ک. و نظری زاده، فرهاد (۱۳۸۹). مرکز توسعه مفاهیم و دکترین، روندهای استراتژیک مؤثر جهانی مؤثر بر دفاع و امنیت در افق زمانی ۲۰۰۷ تا ۲۰۳۶ میلادی، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی، مؤسسه آموزش و تحقیقاتی صنایع دفاعی، تهران.

منظور، داود؛ جدیدزاده، علی و شاهمرادی، اصغر (۱۳۸۸). مدل سازی تقاضای انرژی خانگی در ایران؛ رویکرد تابع تقاضای انعطاف پذیر تقریباً ایده آل، مطالعات اقتصادی انرژی، سال ششم، شماره ۲۲، صص. ۹۱-۷۱.

مهدوی، روح الله (۱۳۹۴). اثرات توزیع مجدد درآمد حاصل از اصلاح قیمت حامل های انرژی بر تقاضا و رفاه خانوارها با استفاده از الگوی تعادل عمومی قابل محاسبه، پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره ۲۲، صص. ۳۶-۲۱.

نجیبی، اسحق (۱۳۸۳)، بررسی اثر تغییر قیمت بنزین بر روی رفاه خانوارها در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

هرمزی نژاد، فرشین (۱۳۹۰). بررسی مدل آماری درآمد خانوار در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۲۵، صص. ۱۷۷-۱۹۴.

- Baek, J. and Koo, W.W. (2008). Identifying Macroeconomic Linkages to U.S. Agricultural Trade Balance. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, 56(1): 63-78.
- Brannlund, R., Nordstrom, J. (2004), Carbon Tax Simulations Using a Household Demand Model, *European Economic*, 48, 211 -233.
- Chambers, R.G. and Just, R.E. (1982). An Investigation of the Effect of Monetary Factors on Agriculture. *Journal of Monetary Economics*, 9(2): 235-247.
- Dartanto, T. (2013). "Reducing Fuel Subsidies and The Implication on Fiscal Balance and Poverty In Indonesia: A Simulation Analysis". *Energy Policy*, 58, 117-134.
- Murthy, V. N., & Okunade, A. A. (2009). The core determinants of health expenditure in the African context: Some econometric evidence for policy. *Health policy*, 91(1), 57-62.
- Orden, D. (2002). Exchange Rate Effects on Agricultural Trade. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 34(2): 303-12.
- Parvaneh, M., Azari, K. N., & Enayati, T. (2021). Review Futures studies an Innovative strategy in educational promotion of universities. 11

Presenting a Model of the Impact of Long-Term Trends on the Capital Market, Energy, Agriculture, And Population on the Trend of Fifty-Year Changes in the Iranian Household Income

Mohammad Yousefi ¹

Abstract

The purpose of this study is to present a model of the impact of trends affecting household income in Iran. Household income is the funds and monetary value of goods and services that have been paid for work or capital, or have been given to the household through other sources, such as pensions and income from assets. Income distribution also affects important economic and social variables. And it is one of the main concerns of the country's economic planners and will have a great impact on sustainable development and promotion of social welfare. In the present study, by examining the literature on the subject, indicators related to Iranian household income were identified, and then by extracting census data from the last 50 years from the Statistics Center of Iran, the trends of changes in these indicators were identified and then using software SMART PLS2 software, the model of the impact of trends related to household income in the country was presented. In this study, structural equation modeling and partial least squares method were used to test the hypotheses and the fit of the model. It shows that Iran's household income in the last 50 years has been affected by changes in agriculture and changes in the capital market, and there is no relationship between energy changes and changes in household income. Based on the obtained data, the population growth trend of Iran has been affected by the trend of income changes. The health index has also been effective on this trend

Keywords: Household Income, Agriculture, Capital Market, Trend Analysis, PLS.

1

Vol. 3
Spring 2022

Research Paper

Received:
9 April 2022
Accepted:
20 June 2022
P.P: 75-94

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Assistant Professor, Abandeh Research Department, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran.
Musefi.kh@gmail.com